

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נח

אתר לימודי
יהדות ורוח **זעת**

1972, הפסוקים א"ה. ויאמר ה' לנח בא־אתה וכל־ביתך אל־
התבה, כי־אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. מכל
הבהמה המהורה תקח־לך שבעה שבעה איש ואשתו,
ומן־הבהמה אשר לא מהרה הוא, שנים איש ואשתו. גם
מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה, לחיות זרע עלי־
פני כל־הארץ. כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר עלי־

⁴⁹ ירמיה לד, יח. —

⁵⁰ גזניוס 35, 2: איחולד § 181 a. —

⁵¹ השחה בראשית רבה לב, יג. אמר ליה נח, וכי קניגי אנא ז ... מאליהם

היו באים" (המ').

הארץ ארבעים יום וארבעים לילה, ומחיתי את-כל-
היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה. ויעש נח, ככל
אשר-צוהו ה'.

עם התקרב המועד שנקבע לתחילת המבול, בדיוק — שבעה ימים לפני תחילתו, צוה ה' לנח להכנס לתיבה שהיתה מוכנה מכבר. וציווי מיוחד ניתן לו בהזדמנות זו — לקחת עמו יותר מן הבהמה הטהורה מאשר מהבלתי טהורה. ההבדל בין טהור ללא טהור היה ידוע לחסידינו ית' גם לפני מתן תורה. בעלי החיים הביתיים, אלה המתחברים בנקל אל האדם, הם אלה שנחשבו לכשרים לקרבן ונקראו טהורים; ואולי גם נתגלה לו לנח גילוי מיוחד בענין זה. — תקח לך. שבעה זוגות אלה — בניגוד לבעלי החיים הפראיים — לא באו אליו מאליהם, הוא נצטווה לקחתם. זאת יכול היה לעשות, מכיוון שבבהמות ביתיות מדובר, באלה שהיו מצויות ליד ביתו. — ומן-הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים. מסתבר שגם כאן מדובר בבהמה במובן הצר יותר של המלה, כלומר בעלי חיים ביתיים לא טהורים, כגון סוסים, חמורים וגמלים. — גם מעוף השמים, וגם כאן מדובר בעופות ביתיים שהיו ליד ביתו, ולכן אין צריך לומר שבעופות טהורים מדובר, שכן רק כאלה היו אצלו⁽¹⁾. — שבעה שבעה. היה אפשר לפקפק, אם «שבעה שבעה» פירושו שבעה בסך הכל או שמא פירושו שבעה זוגות, אך רוב המפרשים הכריעו כאפשרות השניה. ובצדק עשו כך, שכן ראשית, נאמר כאן שבעה שבעה, כפל לשון שאיננו בציווי הבאת בעלי החיים הבלתי טהורים לתיבה; ועוד, אילו התכוון הכתוב לשבעה בסך הכל, לא יתאים לומר «איש ואשתו», שהרי במקרה זה בהכרח אחד ישאר ללא בן זוג⁽²⁾. — לחיות, בנין פועל, ומובנו כבנין הפעיל, כמו לשחת

(1) התרגום השומרוני, הפשיטא וגם תרגום השבעים מוסיפים כאן — הטהור; ואצל השבעים יש עוד תוספת, לומר שמן העוף הלא טהור יש לקחת רק שניים. אך כפי שהבאנו אין צורך בכל אלה, שהרי מדובר כאן בבעלי החיים הביתיים שאצל נח בלבד. —

(2) פסוק זה גורם למבקרים לא-ינחזות. לפי לשונו ולפי תוכנו הוא שייך ל-י',

ולהשחית דלעיל³). — היקום, ביטוי שאינו נמצא במקרא אלא כאן ולהלן כג וכן בדברים יא, ו. והוא גזור מלשון מקום, להיות קיים, ופירושו — כל הקיים. — ויעש נח, כלומר הוא בא לתיבה ולקח את בעלי החיים עמו.

הפסוקים 17-18. ונח בן-שש מאות שנה, והמבול היה מים על-הארץ. ויבא נח ובניו ואשתו ונשי-בניו אתו אל-התבה, מפני מי המבול. מן-הבהמה הטהורה ומן-הבהמה אשר איננה טהרה, ומן-העוף וכל אשר-רמש על הארמה. שנים שנים באו אל-נח אל-התבה זכר ונקבה, כאשר צוה אלהים את-נח.

ונח בן-שש מאות שנה וגו'. פסוקנו והבאים אחריו מבארים בפרוטרוט את משמעותו של "ויעש" שבפסוק הקודם. — היה אירע, הפך אז להיות מציאותי. — ויבא נח וגו'. היה אפשר לחשוב שבפסוקים אלה לא נאמר אלא מה שנאמר בפסוקים יג ואילך. אך הנה אין כאן משום נקיבת המועד של הכניסה לתיבה. על המועד המדוייק הזה נמסר רק בפסוק י ואילך, ושם נמסר יחד עם זאת גם על אופן

שכן לפי P הובאו רק שניים מכל מין אל התיבה. והנה הביטוי זכר ונקבה שייד לביטויים המיוחדים ל-P. מבקרים אחדים (ביניהם שטראק) הסתפקו במחיקת ביטוי זה, כתוספת "העורך"; ואילו לאחרונה בקשו אחרים (כודה, גונקל ודילמן) לראות "תוספת העורך" בכל מחציתו הראשונה של פסוקנו, עד "זכר ונקבה" ועד בכלל. בפרשם "הבהמה" שבפסוק הקודם כמושג הכולל את כל בעלי החיים, אפילו את העופות, בהסתמך על תהלים לו, ז. אולם, לכאורה נשאר עדיין להוכיח, כי אמנם "ובהמה" שבתהלים (שם) כולל גם העופות. בדומה לדלעיל ו, ז, חייבים הם גם כאן ליחס פסוק ל"עורך", כדי לקיים הנחתם (ר' גרין, ע' 95), ועוד נפגוש בביאורים שרירותיים מסוג זה להלן, בפסוקים ז"י.

³ אין איפוא בזה משום הבדלי סגנון בין P ל-J. —

התהוות המבול, ועל כך, כי בעצם היום הזה כולם נכנסו בתיבה (כלל ואחר כך פרט). תופעה זו של תיאור כללי בלא הזכרת מועדו תחילה, ואחריו קביעת הזמן ופרטים של מאורע זה, הקבלות יש לה במקרא, ובמיוחד בחומש. נזכיר כאן רק פרשה אחת הדומה לשלנו מבחינה זו — פרשת המועדים שבספר ויקרא (כג, כו-לב), שם מתוארות הלכותיו של יום הכיפורים באופן דומה לתיאור הכניסה בתיבה שבכאן⁴). — שנים שנים פירושו כאן — זוגות זוגות. זוגות זוגות באו, זכר ונקבה, גם הטהורים וגם הלא טהורים, ובמתכוון בוחר הכתוב בביטוי המתאים לשני סוגי בעלי החיים, כדי להמנע מן הצורך לחזור ולומר שהטהורים באו שבעה שבעה והלא טהורים — שנים בלבד (אולם השווה פירוש המלבי"ם).

הפסוקים ייב. ויהי לשבעת הימים, ומי המבול היו על-הארץ. בשנת שש-מאות שנה לחיי-נח בחדש השני בשבעה-עשר יום לחדש, ביום נבקעו כל-מעיינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו. ויהי הגשם על-הארץ, ארבעים יום וארבעים לילה.

רק כאן מתחיל עצם סיפורן של תולדות המבול. אחרי שבעה ימים אמנם אירע הדבר, כפי שהוגד מראש. — בשנת וגו', כלומר, בשנה שבה מלאו לו לנח שש מאות שנה. — בחדש השני. מחלוקת בדבר

⁴ בלאו הכי נמצאים אותם המבקרים, הטוענים כי הפסוקים דט אינם שייכים ל"מסורת היסוד", במצב בלתי נח, שכן לשונם של פסוקים אלה הוא דוקא לשון "מסורת היסוד". הם נאלצים איפוא להניח, כי יש בהם בפסוקים אלה משום שינויים בידי "העורך", ולפי המבקרים האחרונים הרי הם תוספת, תוספת שהוסיף "העורך", אך אין הם מסבירים, מה צורך ראה "העורך" להוסיף תוספת מיותרת זו. אין איפוא בתורה המפורטת על התיאור הכללי שבראשונה משום הוכחה, שכאילו מורכבת פרשה זו משני תיאורים שונים. —

זהותו של חודש זה⁵. לדעת רבי יהושע הרי זה חודש אייר, ואילו לדעת רבי אליעזר, שנתקבלה על ידי חכמי ישראל⁶, הרי זה חודש מרחשון, שכן לפני מתן תורה מניין תחילת השנים מתשרי⁷. מרחשון הוא החודש, שבו מתחילה כרגיל עונת הגשמים במזרח התיכון (הוא חודש בול), ולעונה זו כיוון הקב"ה את המבול⁸. — ביום הזה, כמו שמות יט, א. — מעינות. נסמך (ברבים) של מעין. — תהום וגו', ציון מקורות המים התת־קרקעיים הגדולים המספקים מים לימים ולנהרות. הרוויה מפרש — כל המעינות העמוקים. — וארבת השמים. ארבת מלשון ארב, לסגור על ידי סורגים; ארובה — החלון הסגור באמצעות סורגים, כאן — במשמעות של סכר. המים העליונים והמים התחתונים פעלו יחד כדי לכסות את הארץ. — ויהי הגשם וגו'. ומיד מפרט הכתוב את אורכה של תקופת גשמי המבול.

הפסוקים יג-טז. בעצם היום הזה בא נח ושם־יחם ויפת בני־נח, ואשת נח ושלישת נשי־בניו אתם אל־התבה. המה וכל־החיה למינה וכל־הבהמה למינה וכל־הרמש הרמש על־הארץ למינהו, וכל־העוף למינהו כל צפור כל־כנף. ויבאו אל־נח אל־התבה, שנים שנים מכל־הבשר אשר־בו רוח חיים. והכאים זכר ונקבה מכל־בשר באו כאשר צוה אתו אלהים, ויסגר ה' בעדו.

ב עצם היום הזה, הוא הראשון מבין ארבעים ימי הגשם. — ב א, לשון עבר רחוק⁹. כניסת כל בעלי החיים ארכה שבעה ימים והיא

⁵ ראש השנה יא, ע"ב (המ'). —

⁶ ראה ברייתא שם יב, ע"א (המ'). —

⁷ שם רש"י ד"ה כ"ר אליעזר (המ'). —

⁸ ענין זה נדון ביתר אריכות בפירוש המחבר ל"ס ויקרא, כג, כג (המ'). —

⁹ Plusquamperfect —

נסתיימה רק עם היום הראשון לגשמים. — שלשת לפני לשון נקבה — צורה חריגה. — אל-התבה מוסב על כל נושאי הכתוב, על אף האתנחתא שלפני „ואשת“, שכן הלה איננו בא כאן אלא משום אורך הכתוב. — וכל-החיה וגו'. בעלי החיים למיניהם גמנים כאן תוך כדי פירוט. — כל צפור, הרי זו תמורה ל„כל-כנף“, „צפור“ מלשון צפר, לשרוק, לציץ, להשמיע קול צפירה. — כל-כנף, כלומר כל בעל כנף, לרבות החרקים בעלי הכנפים, כגון הארבה וכיו"ב. — שנים שנים, כמו לעיל פסוק ט — זוגות זוגות. — כאשר צוה אתו אלהים, ויסגר ה' בעדו, משמעותם של חילופי שמותיו ית' כבר הובלטה לעיל, בתחילת הפרק. — ויסגר ה' בעדו, לסגור בעד מישוהו, כלומר לסגור למענו, כדי להגן עליו.

הפסוקים י"ז. ויהי המבול ארבעים יום על-הארץ, וירבו המים וישאו את-התבה ותרה מעל הארץ. ויגברו המים וירבו מאד על-הארץ, ותלך התבה על-פני המים. והמים גברו מאד מאד על-הארץ, ויכסו כל-ההרים הגבהים אשר-תחת כל-השמים. חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים, ויכסו ההרים.

יש כאן משום ריבוי כפלי לשון בזה אחר זה, וזאת כדי ליתן ביטוי ציורי לשטפון הגדול. בדומה לתחילת פרק ב דלעיל, בה הית צריך ליצור הפסקה לציון סיום הבריאה, ולשם כך הוקדש פסוק שלם לכל מושג ומושג, כן בא גם כאן פסוק מיוחד לכל ענין וענין. פסוק יז בא לומר, שהמים היו מרובים וישאו את התיבה. פסוק יח — התיבה שטה על פני המים. פסוק יט — המים כסו את כל ההרים הגבוהים. פסוק כ — המים גבהו חמש עשרה אמה מעל לראשי ההרים. — כל-ההרים וגו'. לפי זה נראה, שאכן כסו מי המבול את כל פני האדמה, ואמנם, מחקריהם של מדעני טבע רבים אשרו דעה זו¹⁰). אולם עדיין אפשר

¹⁰ השוה אצל דליצש. —

גם להגן על הדעה שלפיה לא היה המבול כללי, דעה שמסתמכת על תופעות אחרות, כי הביטוי „אשר-תחת כל השמים” יהיה מוצדק גם אם נפרשהו — כל חלקי הארץ המיושבים על ידי בני אדם, ומה גם שאף לפי דעה אחת שבתלמוד¹¹ „לא ירד לארץ ישראל”.

הפסוקים כא"כד. ויגוע כל בשר | הרמש על-הארץ בעוף
 ובבהמה ובחיה ובכל-השרץ השרץ על-הארץ, וכל
 האדם. כל אשר נשמת-רוח חיים באפיו מכל אשר
 בחרבה מתו. וימח את-כל-היקום | אשר | על-פני האדמה
 מאדם עד-בהמה עד-רמש ועד-עוף השמים וימחו
 מן-הארץ, וישאר אך-נח ואשר אתו בתבה. ויגברו המים
 על-הארץ, חמשים ומאת יום.

גם כאן, בתיאור אבדן הארץ, בא פסוק שלם לכל ענין, כמו בפסוקים הקודמים. פסוק כא מוסר, שכל החי עלי אדמות — מת. פסוק כב מוסר, שמיתה זו היתה נחלתם של המצויים ביבשה בלבד. ופסוק כג — שבאבדן הכללי הזה נשארו בחיים רק נח ואלה אשר עמו. — כל-בשר הרמש, הרי זה כלל, שאחריו באים הפרטים המסומנים בביית הפירוש (השווה להלן ת, יז) „בעוף ובבהמה” וגר'. — השרץ, אלה הם בעלי החיים הקטנים שביבשה. — נשמת-רוח חיים, פירוש נשמה של רוח חיים, וכרש"י, לאו דוקא האדם. — מכל וגר', כלומר כל מה שהיה ביבשה, השווה לעיל ג, ב. — וימח. אילו היתה המ"ם דגושה, היה זה בנין נפעל. מכיון שהיא רפה, הרי זה בנין קל, ויש להוסיף במחשבה את הנושא ה' ית'. הביטוי „וימח” מדגיש את מידת ההשמדה, כי גמורה היתה, לא נשאר כלום מכל היקום¹². — ויגברו

¹¹ ר' יוחנן בזבחים קיג, ע"א, וכן גם ר' לוי בבראשית רבה פרשה לג, מ (המ'). —

¹² השווה דברי ריש לקיש בזבחים קיג, ע"ב „למה נקרא שמה מצולה, שכל מתי מבול נצתלו שם” (המ').

המים וגר. במשך מאה וחמישים יום לא היתה משום הפחתת המים, המים היו גוברים — חזקים על פני הארץ. רק בקץ מאה וחמישים יום ניתן היה להבחין בהפחתת המים, בכך שבשבעה עשר לחודש השביעי, הוא חודש ניסן, נחה התיבה בפסגת אחד מהררי אררט.

עצם חישוב שנת המבול נתון במחלוקת קדומה. חישובו של רש"י, המבוסס על המדרש, הוא קשה, שהרי לפיו צריך לומר שהחודש השביעי¹³ (נמנה מתום הגשמים, ואילו "החודש העשירי"¹⁴) יימנה מתחילת ירידת הגשמים, וכבר הצביע על קושי זה הרמב"ן בפירושו¹⁵. ועוד, גם תרגום יונתן מבאר במפורש לפי פשוטו של מקרא — "הוא ירחא דניסן". אלא שלפי ביאור זה קשה, כיצד זה מגיע הכתוב לחשבון של מאה וחמישים יום — משבעה עשר במרחשון עד לשבעה עשר בניסן — והרי חמישה ירחים (חדשי ירח) יכולים להשתרע לכל היותר על תקופה של מאה ארבעים ושמונה יום, ואין זה מסתבר להניח, שהכתוב נוקב במספר עגול במקום המספר המדויק. משום כך רוצים פרשנים אחדים להניח, ששנת המבול היא שנת שמש, שבה יש לו לכל אחד משנים עשר חדשי השנה שלושים יום, ושכסופה מוסיפים עוד חמישה ימים. אלא, מכיון שהמבול החל בשבעה עשר במרחשון ונסתיים בעשרים ושבעה בו בשנה האחרת, הרי תוספת עשרה ימים זו ודאי אינה אלא השלמתה והשוואתה של שנת הירח לשנת השמש, ומכאן שכל חדשי השנה נמנו כחדשי ירח.

משום כך אנו נאלצים להניח, שמאה וחמישים היום הם חמישה חדשי ירח, ואילו היומיים החסרים מצטמצמים לאחד, אם נמנה — לפי הכלל מקצת היום ככולו — את שני ימי השבעה עשר (במרחשון ובניסן). ומכיון שהלבנה לא נראתה במשך כל ימי המבול, הרי החדשיים הראשונים הם בני שלושים יום, החודש השלישי בן עשרים ותשעה והחדשיים האחרונים גם הם בני שלושים יום כל אחד.

¹³ להלן ת, ד. —

¹⁴ שם, ה. —

¹⁵ ד"ה ותנח התבה (המ'). —